

Vznik Slovenskej komisie pre životné prostredie a jej transformácie

Miklós, L.: Establishment of the Slovak Commission for Environment and its Transformation. *Životné prostredie*, 2020, 54, 1, p. 13–16.

This article describes the early stages of the creations of institutions for environmental management in the Slovak Republic after the velvet revolution. The Slovak Commission for Environment was established in 1990 following the “velvet revolution” in Czechoslovakia. The first Slovak environmental policy in the period 1990 – 1992 was defined as “Ecologisation of Social Development”. This policy was biased by the theses announced in preparation for the UN Conference on Environment and Development.

Key words: ministry of environment, environmental policy, ecologisation

Starostlivosť o životné prostredie zahŕňa nesmierne široký okruh tém. Pre verejnosť sú najznámejšie aktivity, ktoré sa týkajú kvality vody, ovzdušia, odpadov alebo stavu ochrany prírody. Aby sa tieto konkrétne činnosti mohli vykonávať a neustále skvalitňovať, je potrebná aj celá škála aktivít, pričom medzi najzákladnejšie predpoklady patrí vytvorenie inštitucionálnej základne na riadenie starostlivosti o životné prostredie. Na prvom mieste tu treba spomenúť vytvorenie ústredného orgánu štátnej správy.

Vznik a činnosť Slovenskej komisie pre životné prostredie

Rok 1989 priniesol významný zvrät aj v oblasti starostlivosti o životné prostredie, pričom nepriaznivý stav životného prostredia v ČSSR sa považoval za jeden z hlavných hnacích motorov nežnej revolúcie. V roku 1990 a v nasledujúcich dvoch rokoch v oblasti ochrany životného prostredia nastali výrazne revolučnejšie zmeny, než kedykoľvek predtým, ale aj potom. V tomto porevolučnom environmentálnom zápale malo životné prostredie naozaj otvorené dvere. Bolo celkom prirodzené, že horúcou témou bolo vytvorenie špecializovaného ústredného orgánu štátnej správy aj pre životné prostredie. Taký do roku 1989 v ČSSR nebol.

Tak vznikli na jar v roku 1990 na federálnej úrovni *Federálny výbor pre životné prostredie*, Ministerstvo životného prostredia v Českej republike a *Slovenská komisia pre životné prostredie* (SKŽP) pre Slovensko (zákon SNR č. 96/1990 Zb. o zriadení Slovenskej komisie pre životné prostredie a o zmenách v pôsobnosti ministerstiev Slovenskej republiky).

Vznik SKŽP bol ovplyvnený veľmi pokrokovou myšlienkou, že orgán riadenia starostlivosti o životné prostredie nemá byť radovým orgánom štátnej správy, ale prierezovým, nadrezortným, lebo konkrétny stav

životného prostredia je výsledkom pôsobenia činnosti všetkých rezortov. Orgán životného prostredia musí usmerňovať všetky takéto činnosti, preto má byť nadrezortný. Z toho dôvodu sa tento orgán aj názvom odlišoval, nenazýval sa ministerstvom, ale komisiou. Na čele orgánu stál minister – predseda SKŽP, ktorý bol zároveň ministrom a členom vlády, ktorého menovalo aj odvolávalo predsedníctvo Slovenskej národnej rady. Námetníci ministra boli zároveň podpredsedovia SKŽP. Tento špecifický štatút SKŽP bol posilnený aj faktom, že prvý predseda SKŽP (V. Ondruš) bol súčasne podpredsedom vlády SR. Po voľbách v júni 1990 sa však už ďalší minister – predseda SKŽP (I. Tirpák) – podpredsedom vlády nestal. Špecifická bola aj jej organizácia. Vlastnú komisiu tvorili členovia komisie – ministri ostatných rezortov, ako aj ďalší vysokí štátni úradníci (obr. 1). Táto komisia mala prijímať najvýznamnejšie rozhodnutia ohľadom starostlivosti o životné prostredie.

Žiaľ, táto teoretická konštrukcia nadrezortnosti SKŽP v skutočnosti príliš nefungovala už po júni 1990. Ostatní rezortní ministri postupne na zasadnutie komisie posielali svojich námestníkov, predstava nadrezortnosti SKŽP iritovala najmä hospodárskych ministrov a v skutočnosti sa rozhodnutia prijímali na rokovaníach vlády, kde predseda komisie mal už pozíciu radového ministra. Preto sa SKŽP po parlamentných voľbách v roku 1992, po dvoch rokoch fungovania, pretransformovala na „radové“ Ministerstvo životného prostredia SR (MŽP SR), ktoré nielen *de facto*, ale aj *de jure* stratilo svoje nadrezortné postavenie.

Kompetencie Slovenskej komisie pre životné prostredie

Konkrétnu činnosť ústredného orgánu štátnej správy vykonával aparát – „úrad“ SKŽP, ktorý sa začal budovať po voľbách v júni 1990, po vymenovaní novej vlády. Prvým krokom pre činnosť SKŽP bolo stanovenie jej

SLOVENSKÁ KOMISIA PRE ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

predseda: **Ivan Tirpák**, minister
1. podpredsedníčka: **Kornélia Rišová**
podpredseda: **Ladislav Miklós**
členovia:

Jozef Belcák, minister hospodárstva
Michal Kováč minister financií
Michal Džatko, minister poľnohospodárstva a výživy
Viliam Oberhauser, minister lesného a vodného hospodárstva
Anton Andráš, minister vnútra
Ján Holčík, minister priemyslu
Jozef Dubníček, minister výstavby a stavebníctva
Rudolf Krč, predseda Slov. štatistického úradu
Ivan Hrivnák, predseda Fóra vedeckých a výskumných pracovníkov
Vladimír Staninka, predseda Únie pedagogických pracovníkov
Ferdinand Šamaj, riaditeľ Slovenského hydrometeorologického ústavu
Milan Kňazko, minister medzinárodných vzťahov
Ján Burian, predseda Slov. geologického úradu
Pavol Smorádek, predseda Slov. úradu bezpečnosti práce
Milan Ružička, predseda komisie PSAV pre životné prostredie
Mikuláš Huba, predseda Slov. zväzu ochrancov prírody
Štefan Šfacha, predseda Spolku slov. architektov
Ivan Masár, hlavný hygienik SR
tajomník: **Vladimír Jurík**, poradca ministra-predseda Slovenskej komisie pre životné prostredie

Obr. 1. Prvé zloženie Slovenskej komisie pre životné prostredie s deviatimi ministrami k jej prvému zasadnutiu 9. januára 1991. Zdroj: Envirokabinet Halič

kompetencií. Na túto činnosť bola ustanovená odborná komisia, ktorú v tom čase viedol súčasný minister životného prostredia Ján Budaj. Kompetencie sa doslova pozbierali z ostatných predošlých rezortov, napr. úsek tvorby a ochrany životného prostredia a koncepčné

otázky nakladania s tuhým komunálnym odpadom z ministerstva vnútra, ochrana ovzdušia a štátna správa vôd z ministerstva lesného a vodného hospodárstva a drevospracujúceho priemyslu, ochrana prírody z ministerstva kultúry, územné plánovanie a stavebný poriadok z ministerstva výstavby a stavebníctva (Tirpák a kol., 1991; obr. 2). Zaujímavosťou bolo, že kompetencie vo vodách sa delili. SKŽP mala v kompetencii „ochranu akosti a množstva vôd a ich racionálneho využívania“, kým ministerstvo lesného a vodného hospodárstva využívanie vôd a správu tokov (tzv. veľké vody).

Zákomom SNR č. 96/1990 Zb. o zriadení Slovenskej komisie pre životné prostredie a o zmenách v pôsobnosti ministerstiev Slovenskej republiky, neskôr potvrdené aj zákonom SNR č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky sa nakoniec stanovili nasledovné kompetencie SKŽP podľa § 6:

- (1) Slovenská komisia pre životné prostredie je ústredným orgánom štátnej správy Slovenskej republiky pre tvorbu a ochranu životného prostredia, vrátane
 - a) ochrany prírody;
 - b) ochrany akosti a množstva vôd a ich racionálneho využívania;
 - c) ochrany ovzdušia;
 - d) územného plánovania a stavebného poriadku;
 - e) koncepčných otázok nakladania s tuhým komunálnym odpadom;
 - f) zabezpečovania jednotného informačného systému o životnom prostredí a plošného monitoringu na území Slovenskej republiky.
- (2) Slovenskej komisii pre životné prostredie sú podriadené
 - a) Slovenská inšpekcia životného prostredia, prostredníctvom ktorej Slovenská komisia pre životné prostredie plní funkciu orgánu hlavného štátneho dozoru vo veciach životného prostredia;
 - b) Slovenský hydrometeorologický ústav.
- (3) Slovenská komisia pre životné prostredie sa skladá z ministra – predsedu a z ďalších členov. Predsedu Slovenskej komisie pre životné prostredie vymenúva a odvoláva Predsedníctvo Slovenskej národnej rady, ďalších členov komisie vymenúva a odvoláva vláda Slovenskej republiky. Prácu Slovenskej komisie pre životné prostredie a jej aparátu riadi minister-predseda Slovenskej komisie pre životné prostredie.

Na základe vybraných kompetencií sa potom stanovila prvá štruktúra úradu SKŽP. Delila sa na tri úseky, ktoré viedli podpredsedovia – námestníci ministra. Každý úsek mala štyri odbory.

Prvá environmentálna politika Slovenskej republiky

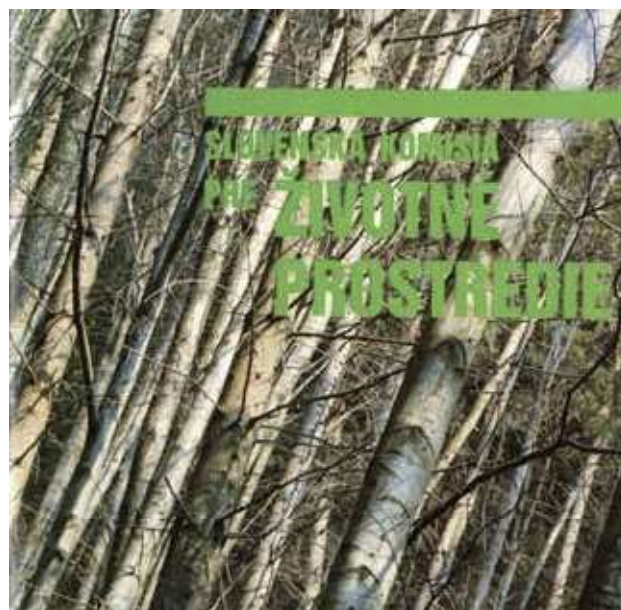
Prvé dva roky po nežnej revolúcii boli pre životné prostredie dôležité preto, lebo ideová línia prvej environmentálnej politiky SR sa formulovala presne v čase príprav Konferencie OSN o životnom prostredí a roz-

voji (UNCED, *United Nations Conference on Environment and Development*), ktorá vyvrcholila na slávnom Samite Zeme 92 (*Rio de Janeiro Earth Summit 92*, známejší pod názvom *Rio Summit 92*), v júni 1992 (mimochodom práve v čase druhých slobodných volieb v Československu). V tom čase bol námestníkom ministra – podpredsedom SKŽP L. Miklós, ktorý mal v kompetencii aj environmentálnu politiku. Zúčastnil sa všetkých prípravných konferencií (Nairobi 1990, Ženeva 1991, New York 1992), ešte ako reprezentant Československa, preto mal možnosť z blízka sledovať celosvetové trendy a priamo ich pretavovať do národnej politiky.

Prvú oficiálnu environmentálnu politiku SR v roku 1990 sme označili ako *Ekologizácia spoločenského rozvoja*, pričom slovo „ekologizácia“ v tom čase vyvolalo určitý rozruch doma, aj v zahraničí. V súčasnosti pre túto politiku možno zodpovedá termín „trvalo udržateľný rozvoj“. Pred Rio Samitom 92 anglický výraz „sustainable development“ ešte nemal ustálený slovenský preklad, obsahovo však naša politika určite napĺňala jeho črty. Dôraz bol kladený na to, že ochrana životného prostredia nie je nejaké osobitné odvetvie hospodárstva, ktoré vyrobí dobré životné prostredie, preto sa nemá riešiť ako nejaké osobitné nevyhnutné zlo, ale ako súčasť hospodárskeho a spoločenského rozvoja – dobrý stav životného prostredia je nevyhnutným predpokladom rozvoja každého odvetvia a podieľa sa na ňom každá sféra spoločenského života. Dnes sú už tieto tézy samozrejmosťou, vtedy však vyvolávali otázky nielen pri iných rezortoch, ale aj pri postupne sa grupujúcich úradníkoch SKŽP.

Zásady ekologickej politiky SR (Miklós, 1991) boli sformulované do štyroch hlavných pilierov. Nestratili na aktuálnosti dodnes, bez ohľadu na to, že odvtedy sa pri zmenách vlád rôznym spôsobom menili, prispôbovali sa záujmom a schopnostiam každej vlády.

Prvé dva piliere mali nadstavbový charakter. Na prvé miesto sme zaradili pilier *Ekologizácia spoločenského vedomia* a to práve preto, že za najdôležitejší moment ďalšieho smerovania ochrany životného prostredia sme považovali prerod myslenia. Prioritizácia tejto témy v tom čase vyvolala počudovanie a otázky, prečo nezdôrazňujeme napríklad ochranu vtedy ešte dramaticky znečisteného ovzdušia a vôd. Bolo to práve kvôli zmene postoja, ktorá nakoniec postupne viedla aj ku všeobecnému akceptovaniu dnes už samozrejmych ideí udržateľného rozvoja. Za hlavné nástroje sme už aj vtedy označili ekologickú výchovu a vzdelávanie, ktoré v súčasnosti už nechýbajú ani v škôlkach. Osobitným programom bolo tzv. „ekologické minimum“, akýsi rýchlokurz ekologickej politiky, najprv pre úradníkov v štátnej správe, potom aj pre ostatné sféry. Dnes už neexistuje vysoká škola, kde by chýbala environmentálna výučba v neakej forme. V tomto čase sa vytvorilo *Krajinnoekologické centrum* v Banskej Štiavnici s osvetovou a informačnou funkciou, ako predchodca *Slovenskej*

Obr. 2. Spomienka na činnosť Slovenskej komisie pre životné prostredie – malá brožúrka zachytávala stav životného prostredia Slovenska

agentúry životného prostredia, vypracovala sa aj základňa na vytvorenie jedinej špecializovanej fakulty na Slovensku – Fakulty ekológie a environmentalistiky na Technickej univerzite vo Zvolene.

Druhý pilier mal názov *Ekologizácia právnych a ekonomických nástrojov*. Išlo tu nielen o vytvorenie nových zákonov, ale aj o prienik ekologických ideí do existujúcich zákonov.

Za osobitný významný počín treba považovať vytvorenie *nezávislej štátnej správy životného prostredia*, ktorá v súčasnosti už, žiaľ, neexistuje a bola začlenená do všeobecnej štátnej správy. V tom čase sa začali rozvíjať špecifické prierezové právne normy, najmä posudzovanie vplyvov na životné prostredie (EIA, *Environmental Impact Assessment*), ktoré boli reálnym prepojením ostatných sektorov so životným prostredím. Významnú pomoc počiatocnému rozvoju životného prostredia poskytl vytvorenie *Štátneho fondu životného prostredia SR*.

Tretí pilier *Ekologizácia technologických procesov* bol najklasickejšou časťou politiky. Táto časť sa zameriavala na sprísnenie a zdokonaľovanie veľmi širokej škály technologickej ochrany zložiek životného prostredia pred poškodením a znečistením. Samozrejme, tento smer pretrváva dodnes, znečisťujúce technológie sú už nahradené novými, stále sa rozvíja vlastne nové priemyselné odvetvie – environmentálne technológie, podporujú sa tzv. „čisté“ a bezodpadové technológie, vznikol recyklačný priemysel. Postupne sa tieto technológie stávajú úplne samozrejmom súčasťou výrobných procesov, už ich nikto nepovažuje za niečo výnimočné. Táto

oblasť ochrany životného prostredia sa stáva normálnou súčasťou hospodárstva a obchodu. Niekedy sa dokonca úplne odtrháva od environmentálnej podstaty a stáva sa „biznisom ako obyčajne“ (BAU, *business as usual*).

Štvrtý pilier *Ekologizácia priestorovej organizácie krajiny* bol pre mnohých veľkou neznámou. V súčasnosti by sme ju nazvali *integrovanej manažment krajiny*. Tento smer ochrany životného prostredia vychádzal z presvedčenia, že mnohé problémy nie je treba, ba často ani nie je možné, chrániť drahými technológiami, ale myslením, plánovaním, vhodným rozmiestnením činností v krajine. Tu sme sa zamerali predovšetkým na ochranu prírody a biodiverzity, ekologizáciu územného plánovania a pozemkových úprav, ktoré dodnes považujeme za veľmi významné nástroje ochrany životného prostredia. Implementovala sa koncepcia územných systémov ekologickej stability, rozpracoval sa k nim generel, ako aj regionálne územné systémy ekologickej stability všetkých okresov. Naše myšlienky nakoniec prenikli aj do dokumentov UNCED 92, do Agendy 21, ktorá metodiku krajinnokoekologického plánovania LAN-DEP priamo odporučila vládam na použitie ako integrujúci nástroj.

Odborná podpora novej ekologickej politiky

Kým na riešenie problémov starostlivosti o kvalitu jednotlivých prvkov životného prostredia existovali aj pred týmto obdobím výskumné ústavy a iné odborné organizácie, na systémové riešenie ekologizácie spoločenského rozvoja, ktorá by mala presadiť zásady ekologickej politiky a poskytovala by odborné podklady pre celý komplex „životného prostredia“, neexistovala nadstavbová inštitúcia. Za takúto inštitúciu pred rokom 1990 bolo možné snád považovať *Československé stredisko pre životné prostredie* v Bratislave, ktoré však v tomto období zaniklo. Tento nedostatok bol vlastne dôvodom na skoncipovanie podpornej inštitúcie odborno-agentúrneho charakteru, ktorou je Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP), ktorá začala svoju činnosť v roku 1993. Predchodcom SAŽP ustanoveným na odborno-agentúrnu pomoc a službu vtedy „novonarodenému“ ústrednému orgánu štátnej správy pre životné prostredie, ako aj okresným a obvodným úradom životného prostredia, bolo Krajinnokoekologické centrum, založené v roku 1990. Toto centrum bolo z odborno-personálneho hľadiska ukotvené na aktivity pobočky Ústavu experimentálnej biológie a ekológie Slovenskej akadémie vied a iných environmentálnych organizácií v Banskej Štiavnici. Medzi jej prvé a viditeľné úlohy patrilo zabezpečenie základného environmentálneho vzdelávania všetkých pracovníkov rezortu – tzv. ekologickej minimum, ako aj rozbehnutie moderného informatického zabezpečenia rezortu na báze geografických informačných systémov (GIS). Obe tieto aktivity – environmentálna výchova a vzdelávanie, ako aj informa-

tizácia – zostali medzi hlavnými aktivitami SAŽP, ako následnickej organizácie, dodnes.

* * *

Po parlamentných voľbách v roku 1992 došlo k výrazným zmenám: SKŽP sa pretransformovala na Ministerstvo životného prostredia SR. Nastali zmeny aj v odborných organizáciách. Nové vedenie ministerstva zrušilo Krajinnokoekologické centrum, jeho pozostatky presťahovalo do Banskej Bystrice a v roku 1993 rozhodlo o vytvorení SAŽP, do ktorej sa začlenili mnohé iné organizácie rezortu, ako napr. Slovenský útvar územného rozvoja a architektúry a jeho okresné pobočky, ako aj organizácie ochrany prírody a nastali aj výrazné personálne zmeny. Tento proces nebol jednoduchý, nebol ani bez politického podtónu, personálnych problémov, bez boja medzi odbornosťou a voluntarizmom a nebol ani bez chýb. Nakoniec ale s uspokojením možno povedať, že napriek všetkým politickým zmenám riadenie životného prostredia sa zachovalo na relatívne dobrej úrovni dodnes.

Literatúra

- Miklós, L.: Zásady slovenskej ekologickej politiky. *Životné prostredie*, 1991, 25, 4, s. 174 – 178.
- Tirpák, I., Rišová, K., Miklós, L., Smrek, J., Brňák, R., Zimanová, E., Prizemin, P., Duša, I., Janík, M., Hauskrechtová, O., Dobiš, J.: Slovensko. Slovenská komisia pre životné prostredie. Bratislava: AB Film Productions, 1991, 36 s.

Dr. h. c. prof. RNDr. László Miklós, DrSc.,
laszlo.miklos@savba.sk
Ústav krajinskej ekológie SAV, Štefánikova 3, P. O. Box
254, 814 99 Bratislava